

Osobitná kapitola *Doslov* je skoncipovaná ako vedecká štúdia o kontextoch i súvislostiach nástupu realizmu v slovenskej literatúre s literárnohistorickým reflektovaním *Napredu*, no je i interpretačným zdôvodňovaním významu, povahy, charakteru almanachu i polemiky, ktorá vznikla v súvislosti s jeho vydaním. Nechýba rozsiahly, no kategorizovaný súpis prameňov i literatúry k ďalšiemu štúdiu.

Publikácia ako celok môže výrazne prispieť nielen k popularizácii samotného almanachu, ale i problematiky slovenskej literatúry na prelome 19. a 20. storočia. Z pragmatických dôvodov by som ju nasmeroval nie iba k čitateľom dobovej poézie, ale aj na akademickú pôdu, kde môže plniť aj úlohu seriózneho študijného materiálu.

Jozef Brunclík

ODEHNALOVÁ, Lenka. Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontáciách.

Brno: Masarykova univerzita, 2023. ISBN 978-80-280-0213-8.

Tvorba F. M. Dostojevského má nadčasový charakter a jeho poviedky, romány i publicistická činnosť sú vedcami analyzované z rôznych uhlov pohľadu – literárnovedného, psychologického, teologického atď. *Denník spisovateľa* (1873 – 1881) je pozoruhodným publicistickým a multižánrovým počinom autora. Tento komplexný celok obsahuje rad žánrových útvarov – od článkov cez fejtóny až po poviedky –, ktoré boli aj samostatne vydané (*Bobok*, *Krotká*, *Sen smiešneho človeka*). Možno ho vnímať ako svedčstvo samotného Dostojevského (Гришин, 1971), spájajúcu témy ako (ne)kompatibilita Východu a Západu, Eurázia či rozpad spoločnosti (Узарева, 2011), umožňujúce náhľad do hĺbky ľudskej duše (Кузьмина, 2020).

Lenka Odehnalová, autorka monografie *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontáciách*, patrí do mladej generácie českých (česko-slovenských) dostojevskológov. Jej vedeckú činnosť ovplyvnila v začiatkoch nitrianska rusistická škola¹ a následne aj brnianska slavistika,² osobitne dielo Ivo Pospíšila – jej školiteľa a mentora. Do roku 2023 sa aktívne podieľala aj na činnosti Katedry ruského jazyka a literatúry Univerzity Hradec Králové, v súčasnosti pôsobí primárne na Univerzite obrany v Brne. Okrem vedeckej a pedagogickej činnosti sa venuje editorskej a redaktorskej práci ako výkonná redaktorka vedeckého časopisu *Nová rusistika* (Brno, Česká republika). Vo výskume sa zaoberá súčasnou ruskou literatúrou či genológiou, ale ťažiskom jej bádania je osobnosť a dielo F. M. Dostojevského. Parciálne články k danej problematike publikovala tak v zborníkoch (*Slovanský literární svět: kontexty a konfrontace* I., 2015; Лесков и вокруг. Контексты творчества и состояние современного лесковедения, 2017; Ф. М. Достоевский: состояние исследования и современное значение, 2019), ako aj v odborných periodikách (*Folia Litteraria Rossica*, *Slavica Litteraria*, *Philologia Rossica*, *Nová rusistika*).

Recenzovaná monografia je členená do piatich nosných kapitol (s podkapitolami): *Poetika Dostojevského Deníku spisovatele* (s. 20 – 57), *Dostojevského Deník spisovatele*

¹ Autorka získala v roku 2010 magisterský titul na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde o dva roky neskôr obhájila aj titul doktor pedagogiky (PaedDr.). Obe témy prác (diplomovej a rigorózne) boli úzko spojené s tvorbou F. M. Dostojevského.

² V roku 2021 autorka obhájila v Ústave slavistiky Masarykovej univerzity v Brne dizertačnú prácu s názvom *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontáciách. Žánry – témata – motivy – recepcie*, ktorá slúžila ako základ pre recenzovanú monografiu.

jako mozaika literárních žánrů (s. 58 – 96), *Reflexe společensko-politických a osobních témat na stránkách Deníku spisovatele* (s. 97 – 123), *Deník spisovatele jako mozaika motivů* (s. 124 – 144) a *Recepce Deníku spisovatele v českém a slovenském prostředí* (s. 145 – 171). Medzi ostatné kapitoly je funkčne začlenený Úvod (s. 9 – 11), *Metodologie* (s. 12 – 16), *Stav poznání* (s. 17 – 19) a *Závěr* (s. 172 – 175). Prehľadnosti zvolenej štruktúry napomáhajú aj časti: *Summary* (s. 176 – 178), *Seznam obrázků* (s. 194), *Jmenný* (s. 195 – 199) i *Věcný rejstřík* (s. 200 – 2004) a *Obrazová příloha* (s. 205 – 219). O autorkinej výbornej orientácii v problematike napovedá nielen samotný text monografie, ale aj bibliografia rozpísaná na pätnástich stranách (s. 179 – 194). Provenienčne bohatú mozaiku zdrojov dopĺňa aj zoznam autorkiných statí k danej problematike (s. 191 – 192). Použité zdroje sú orientované hlavne na literárnu vedu a kritiku (M. M. Bachtin, R. Parolek, I. Pospíšil, A. Červenák, N. Muránska, M. Harpán, A. Lazari, R. Vassena a i.), ale okrajovo aj na psychológiu či psychoanalýzu (J. Daniel, G. Bachelard, A. Bžoch), históriu a etnológiu (V. Zapletal, M. Švankmajer, V. Veber a i.).

L. Odehnalová v úvode monografie píše, že na *Denník spisovateľa* nie je v našom prostredí doposiaľ nazerané ako na celok, pričom jej monografia má za cieľ vyplniť tento priestor. Obsahovo je kniha profilovaná v štyroch základných aspektoch – tematickom, žánrovom, recepčnom a motivickom. Autorka postupne prechádza od všeobecného ku konkrétnemu, a to od poetiky denníka ako špecifického žánra a jeho genologických osobitostí (typológia denníkov, kategória času a priestoru v sujete, autobiografické prvky žánru, charakteristické črty fantastiky, eseje, memoárov, kritických statí i listov) cez reflexiu spoločenských a osobných tém (Rusko vs. Západ, obraz Petrohradu, obraz detstva a detskí hrdinovia) a mozaiky motívov

(živly, náhodná rodina, sen). Autorka privádza čitateľa až k recepcii *Denníka* v slovenskom a českom priestore (otázky recepcie, preklady a výbery diel, literárna kritika). Počas čítania jednotlivých kapitol je citeľný výrazný vplyv spomínanej brnianskej slavistickej školy a vzťah ku genológii. L. Odehnalová priebežne (precízne a jasne) v texte prepája jednotlivé komponenty so žánrovými osobitosťami *Denníka*.

Vo výskume L. Odehnalovej považujeme za pozoruhodnú jej snahu o vytvorenie rôznych typológií a kategorizácií. Napríklad vo štvrtej kapitole vymedzuje situácie, v ktorých bol *Denník* tvorený – udalosti v *Denníku* zaznamenané podrobne, udalosti zachytené okrajovo, udalosti, ktoré autora nezaujímajú. Ďalej taktiež vyčleňuje: sedem atribútov Dostojevského denníka – prepojenie s tvorbou autora, štylizácia so zámerom denník publikovať, multižánrovosť, ich-perspektíva, charakter spovede, subjektivita, fragmentárnosť; štyri úrovne rozvoja autobiografických žánrov: 1) autobiografické črty vo fikcii, 2) kumulovanie autobiografických črt, 3) vznik hraničných autobiografických žánrov, 4) vznik *Denníka*; šesť typov autorových spomienok: 1) spoločenské udalosti, 2) spisovatelia a významné osobnosti, 3) rodinný kruh, 4) dôležité životné okamihy, 5) miesta, 6) drobné reminiscencie; štyri typy zobrazenia detí: 1) momentky zo života, 2) drobné reminiscencie, 3) týranie, 4) smrť. A tak ďalej.

Žiada sa vyzdvihnúť autorkou predstavenú genézu kľúčových motívov v *Denníku* – motív živlov, náhodnej rodiny a snov –, keďže sú prítomné nielen v *Denníku*, ale v celej tvorbe F. M. Dostojevského. Prvým analyzovaným motívom sú živly. Autorka sa zameriava konkrétne na tri živly – oheň, vodu a zem. Prepája ich s prístupmi gréckych filozofov (Hérakleitos z Efezu, Táles z Milétu, Anaximandros) i moderných mysliteľov a literátov (G. Bachelard, C. Miłosz), aby zdôraznila tak symboliku

živlov, ako aj ich fyzickú prítomnosť v dieľach. Ohňu v tvorbe F. M. Dostojevského pripisuje tri podoby – obraz ohňa ničiaceho, očisťujúceho alebo ovládajúceho, voda slúži ako protiklad k ohňu a predstavuje negatívny charakter človeka, zem zosobňuje akýsi predstupeň katarzie.

Druhým je motív tzv. náhodnej rodiny. Túto problematiku člení L. Odehnalová do štyroch častí: a) obraz rodiny a rodinných vzťahov v ruskej literatúre 19. storočia (A. S. Gribojedov, A. N. Ostrovskij, F. M. Dostojevskij a i.); b) obraz rodinného šťastia (v diele F. M. Dostojevského takmer neexistuje, v percepcii spisovateľa je pre rodinné vzťahy charakteristická ambivalentnosť a oscilácia medzi láskou a nenávisťou); c) samotný motív tzv. náhodnej rodiny (autorka píše o teoretickej rovine poňatia náhodnej rodiny Dostojevským a charakterizuje jeho snahu o opis rozvrátenej rodiny); d) náhodná rodina v kontexte žánrového špecifika (táto téma sa podľa autorky spája predovšetkým s Dostojevského románmi, ale v *Denníku spisovateľa* je prítomná hlavne v jeho publicistickej zložke).

Tretím motívom je sen a snenie. L. Odehnalová sa na začiatku podkapitoly odvoláva na nitriansku rusistiku, konkrétne na prelomovú publikáciu A. Červeňáka *Dostojevského sny* (1999), a ďalej na biblický rozmer sna, kontexty psychoanalýzy (S. Freud, C. G. Jung, A. Bžoch) i psychológie ako takej. Nadväzne prechádza k snom z pohľadu literárnej vedy (O. Kaus, R. Nazirovová, T. Kasatkinová, A. L. Bém, M. Exner), pričom sa prioritne vracia k postulátom A. Červeňáka. Autorka sa sústreďuje na miesto snov v tvorbe F. M. Dostojevského a prichádza k záveru, že tento motív vrcholí v novele *Sen smiešneho človeka*. Ďalej je v monografii predstavená problematika typológie a funkcií snov v *Denníku spisovateľa*. L. Odehnalová vyčleňuje niekoľko

základných typov: podľa vzťahu k realite – autobiografické (sen-spomienka, sen so spoločensko-politickým dopadom) a fiktívne (sen-túžba, sen hlavného hrdinu *Sna smiešneho človeka*); podľa ich charakteru – sen-spomienka, sen-túžba, sen-fantázia; podľa snov v ostatnej tvorbe Dostojevského – sny gradujuce a sny analogické. Sny v Dostojevského tvorbe prijíma ako nástroj psychologizácie postáv. Rozlišuje tri fundamentálne funkcie snov v jeho tvorbe: interpretačnú, spoločensko-kritickú a očisťujúcu.

Z monografie presakuje záujem autorky a jej precízna znalosť problematiky. Je očividné, že L. Odehnalová predstavila vo svojej knihe systematicky koncipovaný a dlho trvajúci výskum. Jedinú (formálnu) diskrepanciu evidujeme v uvádzaní zdrojov obrázkov (s. 207 – 219). Do istej miery nejasne pôsobí autorkina formulácia „vlastní zpracování“ pod fotografiami jednotlivých prebalov a obsahov kníh.

Záverom možno konštatovať, že vybraná publikácia nespochybniteľne vyplní nevyužitý dostojevskologický priestor. Komplexne pristupuje k doposiaľ neprebádanému potenciálu *Denníka spisovateľa* pre literárnu vedu. Na základe vyššie uvedeného sa nazdávame, že ide o monografiu, ktorá by mohla rezonovať nielen v domácom, ale i zahraničnom vedeckom prostredí.

Patrik Lekeš

Literatúra

- ČERVEŇÁK, Andrej. 1999. *Dostojevského sny*. Pezinok: Fischer & TypoSet, 1999. ISBN 80-967911-2-5.
- ODEHNALOVÁ, Lenka. 2023. *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích*. Brno: Masarykova univerzita, 2023. ISBN 978-80-280-0213-8.
- ГРИШИН, Дмитрий Владимирович. 1971. Достоевский – человек, писатель и мифы. Мельбурн: Мельбурнский университет, 1971.

- КУЗЬМИНА, Мария Александровна. 2020. «Дневник писателя» Ф. М. Достоевского как предмет аксиологической психологии. Сибирский филологический журнал [online]. Новосибирск: Институт филологии СО РАН, roč. 18, č. 1, s. 290 – 302. ISSN 1813-7083. Dostupné na: http://adictu.nsu.ru/media/%D0%9A%D1%83%D0%B7%D1%8C%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0_2020_%D0%A1%D0%A4%D0%96.pdf.
- УЗАРАЕВА, Куралай. 2011. Онтология русскости в «Дневнике писателя» Ф.М. Достоевского. In: MURÁNSKA, Natália (ed.). *Tragédia doby, človeka, literatúry*. Nitra: KRUS FF UKF v Nitre, Spoločnosť Dostojevského PF KU v Praze a Klub F. M. Dostojevského FF UKF v Nitre, 2011, s. 119 – 139. ISBN 978-80-8094-969-3.